

SZOLLÁTH MUNOR
ÜDVÖZLET SZÓVÁTÁRÓLI
I. KÉPES LEVELEZŐLAPOK AZ ELSŐ
VILÁGHÁBORÚIG

A kiadvány a II. Szovátai Helytörténeti Konferencia alkalmából jelent meg

Kiadja a Sóvidék Kulturális Folyóirat.

A képes levelezőlapok Szolláth Hunor magángyűjteményéből származnak.

Címlapon: Üdvözet Szovátafürdőről. Medve-tó a cseresznyéshegy látképével. *Hönig Bernát kiadása, Szováta.*

Borítóterv és grafikai szerkesztés: Siklodi Zsolt

© Szolláth Hunor, Sóvidék Kulturális Folyóirat

Készült a szovátai Silk Design Nyomdában

Támogató:
Teleki Oktatási Központ

SZOLLÁTH HUNOR
ÜDVÖZLET SZOVÁTÁRÓLI
I. KÉPES LEVELEZŐLAPOK AZ ELSŐ
VILÁGHÁBORÚIG

SZOVÁTA
2017

Településünk történetének kimerevített élet- és látképei. Olyan, a múlt különböző szegmenseit felidéző kis kartondarabokra ragasztott képek, amelyek mindannyiunk számára jelentenek valamit. Érzéseket keltenek, vagy akár érzelmek fűződnek hozzájuk. Nemcsak a látvány, hanem a megsárgult papírdarabok érintése is a történelemmel való találkozás csodája lehet. Ezeket a kis üzenethordozókat akár nekünk is címezheték volna az előttünk itt járók. Mintha nemcsak az akkori barátainknak, rokonaiknak, ismerőseiknek szánták volna, hanem nekünk, kései utódoknak is meg akarták volna mutatni: nézzétek, egykor mi is itt éltünk, itt volt örömünk, bánatunk, így éltük meg ünnepeinket, hétköznapjainkat. A képes levelezőlapokról akár ezt is leolvashatja a figyelmes szemlélődő...

Báró Solymosy villa. Petrőczy G. fényképész fölvétele.

A gyűjtők, helytörténészek által nagyra becsült képeslapok sokfelé bujkálnak a kíváncsi szemek előtt: szekrények mélyén, elfeledett cipős dobozokban, árverési csarnokok poros raktáraiban, vagy albumokba ragasztva várják azt a pillanatot, mikor méltó, és megbecsült helyet foglalhatnak el egy-egy kiállítás darabjaként, vagy egy képes levelezőlapokat bemutató albumban. Nehéz leírni azt az érzést, amikor egy aukciós ház árverésén, vagy éppen egy antikvárium zsúfolt polcai között böngészve a gyűjtő rábukkan egy addig soha nem látott ritkaságra. Olyan érzés ez, mintha megváltozna a világ egy pillanatra, nyomban el akarja mesélni mindenkinek, mi is az a különlegesség, amit felfedezett. Félteni őrizi, dédelgeti, és a gyűjteményben már meglévő „társainak” mint különleges barátot, családtagot mutatja be.

Szováta fürdő – Medve-tó. 1918 Borbély Gyula Szováta fürdő.

A képes levelezőlapok eredetéről, megjelenéséről manapság is sok vita folyik a szakemberek között, több ország is magának követeli az elsőbbséget. A képeslap megjelenésének alap gondolata mindenképpen az anyagi megtakarítás felé mutat: az addig borítékban küldött leveleknél sokkal rövidebb szövegű, olcsóbb, takarékosabb volt. Tény, hogy a képes levelezőlap az 1870-es évek második felétől kezdte meg világhódító útját, amely a századfordulóra teljesedett ki. Népszerűségét nemcsak a szövegközlés egyszerűbb, új módszerének, hanem a nevét adó képes oldalának is köszönhette, hisz a világszerte ember könnyen meg tudta mutatni az otthoniaknak milyen csodás helyeket fedezett fel. Ugyanilyen jól bevált az érzelmek kifejezésére, valamint nagyobb ünnepek alkalmával való köszöntésre is alkalmas volt, és a kiadóknak, rajzolóknak, fényképészeknek számtalan lehetőséget adott.

Szováta fürdő. Dezsőffy villa. Dragoman S. J. Székelyudvarhely.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a 19. század során kialakult fürdőkultúra szintén kedvezett a képes levelezőlapok elterjedésének, a különböző, messzire eső fürdőre járó vendégek szívesen vásárolták, nemcsak hogy hazaküldjék őket, hanem hogy a bejárt helyek, élmények emlékeikben így később is felidéződjenek. A szovátai fürdő századfordulós fellendülésével helyben is megjelennek a képes levelezőlapok, az eddig ismert legelső szovátai lapot 1899-ben postázzák. A Szováta tematikájú képeslapkiadás aranykora az első világháborúig tartott, ezekből a legelső képes levelezőlapokból tart egy válogatást kezében az olvasó. Nyilvánvaló, hogy ebből az időszakból csak a legrepresentatívabb lapok bemutatására vállalkoztunk, hisz ez csekély töredéke csupán az ebben az időszakban megjelenteknek.

Szováta-fürdő. Medve-tó. 1912 Schuster Emil, Kolozsvár, Szováta-fürdő.

A képeslapkiadás, a bélyegkiadással ellentétben, nem volt állami monopólium már a kezdeteknél sem, ezért nehéz helyzetben van a gyűjtő, hisz sosem tudhatja, hány képeslap is látott napvilágot összesen. A képeslapkiadáshoz elsősorban anyagi ráfordítás kellett, a fotó elkészítése, a nyomdaköltség, szállítás mind egy-egy nagyobb befektetést jelentett. Az első világháborúig nagyrészt kereskedők, fotóműhelyek, nyomdászok azok, akik ilyen kiadásokra vállalkoztak, és az elküldött képeslapok mennyiségéből ítélve nem kis haszonnal tették ezt. Szovátai vonatkozásban elsősorban a környékbeli fényképészek szerepelnek képeslapkiadóként, de nem hiányzik a nagy nevű budapesti fotós, Divald Károly, vagy a Magyar Fénynyomdai Részvénytársaság sem.

Szováta fürdő. Lejárat a Medve-tóhoz. F. M. K.

A legelső szovátai lapokat marosvásárhelyi udvari fényképészek adják ki: Petróczy Géza, és Weinrich S. Igazi ritkaságok az Adler család által kiadott lapok, a híres fotócsaládnak nemcsak Szegeden, hanem Szovátafürdőn is volt fiókiintézete. Erdélyi Simon és Dragoman S. J. Székelyudvarhelyen tevékenykedett, Zsula Sándornak a szovátai mellett Tordán volt műterme, Schuster Emil a kolozsvári műhelyén kívül fenntartotta a szovátai fényképészeti műtermét is. Az idetelepedett fényképészek mellett ugyanakkor szép számban találunk szovátai kiadót is: Hönig Bernát helybeli kereskedő volt, a kiadási adatoknál magát csak Szovátai fényképészként feltüntető kiadó szintén helybeli illetőségű, ahogy Borbély Gyula szovátai kereskedő is, aki az első világháború alatt kezdi képeslapkiadási tevékenységét.

Szováta fürdő. Vörös tó. *F. M. K.*

Mindenik képes levelezőlap két részből áll: a címzésnek, bélyegnek, közlendő szövegnek fenntartott hátlapból, valamint az előlapot elfoglaló képből. 1905-ig a hátdalalon kizárólag a címzés szerepelt, ezért a képes oldalra ráírt szöveg sokszor az egész képet átfogja. Az első kiadású képeslapok litográfias (kőnyomásos) eljárással készültek, és a nyomdatechnika fejlődésével, a fényképezés elterjedésével már az első világháborút megelőzően is tömegárúnak számítottak. A tárgyalt időszakban a szovátai lapok nagyrészt kiváló minőségű kartonra, és többrétegű hordozó papírra voltak nyomtatva, a képes oldal is minőségi festékekkel készült. Ezek a lapok önmagukban is tekinthetők egy-egy műtárgynak, a jó ízlés, esztétika minden egyes követelményének eleget tesznek.

Üdvözet Szovátafürdőről.

Medve-tó a cukrázda terraszaról nézve.

Üdvözet Szovátafürdőről. Medve-tó a cukrázda terraszaról nézve. *Hönig Bernát kiadása, Szováta.*

Új, eddig nem ismert képeslap bármikor felbukkanhat, ezért nagyon nehéz akárcsak hozzávetőleg is megmondani, hány képes levelezőlap látott napvilágot Szovátáról. Egy-egy kiadó néha Szováta-sorozatot bocsátott ki, aminek minden eleme egyezik, csupán az ábrázolt kép változik, és ezeket sorszámokkal is ellátta. Figyelembe véve, hogy ez néha kétszáz felett van, mai ismereteink szerint több mint kétezerre tehetjük a második világháborúig kiadott és Szovátát ábrázoló képeslapok számát. A megjelenő példányszám tekintetében sincs több információnk, valószínűleg a kereslet, tehát az idelátogató nyaralóvendégek száma határozta meg, aminek megfelelően a néhány száztól akár a több ezerig is eljuthatott egy-egy képeslap újranyomása. Az is tetten érhető, hogy esetenként több kiadó használja ugyanazt a fényképet, valószínűleg a fényképészek „sikeres” felvételeiket több vállalkozónak is eladták.

Üdvözet Szováta fürdőről.

Czukrászda.

Üdvözet Szováta fürdőről. Czukrászda. Kelemen Ádám kereskedő kiadása

Hogy milyen kép szerepelt egy-egy képeslapon, azt nagyjából a település jellege, a vásárlók „igényei” határozták meg, és a jószemű kereskedőnek hamar kialakult ebben a gyakorlata. Szovátát tekintve a fürdőtelepülés adott kereteket szabott, az ábrázolt tematikát tekintve a sós tavak szerepelnek a legtöbbet az első világháborúig kiadott képeslapokon. Ezeket egészítik ki a különböző épületekről, villákról készített felvételek, melyek nagyrészt újonnan épített állapotukban voltak lefényképezve, bemutatva. A tehetősebb családok által épített nyaralók, nagyobb szállók valószínűleg így is népszerűsítették szolgáltatásait, a fürdővendégek pedig nemegyszer még a szobát is berajzolják a képeken, ahol szállást kaptak. A bemutatott időszak lapjai közül ritkaságszámba megy a Szovátát övező havasok bemutatása, vagy éppen az Asztalkőn üldögélő székely atyafi fényképének képeslapként való alkalmazása 1911-ben.

Alsó-telep. Szováta-fürdő. 1908. *Divald Károly műintézete, Budapest.*

Nagyságos Dusóczky Rózsika Úrleánynak, 1910.

Eddig e villában laktunk, mivel azonban a fürdőszезon a mai nappal itt véget ért, délután átköltöztünk az alsó telepre, ez sokkal egyszerűbb, de barátságosabb hely s itt maradunk talán okt. 1-ig azaz a hó végéig, mivel Terka nénédnek használ a fürdő. Ha azonban meg esősödne idő e közben akkor kénytelenek leszünk haza menni elébb. Mamád és Terka nővéred most a faluba mentek kosztot keresni, mivel itt e villában csak kávé kapunk, mégpedig igen jó bivaly tejest. Oda fent sok pénz elment, ha csakugyan maradunk még szükség lesz küldeni. Fürdőt itt valószínűleg nem kapunk és így haza kell mennünk. Pedig megígérték hogy az alsó telepen kapunk de semmi se lesz belőle.”

Üdvözet Szovátáról. Magyar Fénynyomdai Részvénytársaság, Budapest.

Más országból rohamosan terjedő divat, polgári szokásvilág, szigorú társasági szabályok betartása jellemezte a korabeli fürdőket, és ha csak egy kicsit is, de a szovátai ez alól némiképpen kivétel volt. Mint egy nagy család, nyaralt itt a gazdag földbirtokos, a nemesi család, és a polgárság. A szovátai lapokon a századforduló környékén megjelenő személyek mintha nem is a kép részét képeznék, merevek, illemtudóak, a legújabb divat szerint öltözöttek. A modern kalap, napernyő, vagy akár a cylinder, sétapálca sem hiányozhat a ruhatárból. A megjelenítésük mindig előre beállított volt, szembefordultak a fényképpésszel. Ennek ellentéte a derűt, vidámságot sugárzó fürdőzési jeleneteket megörökítő lapok, melyek mintha a polgárság szigorú erkölcsseit készültek volna megtörni. Előfordult, hogy a nyomdatechnikának köszönhetően ugyanaz a személy több képeplapon, különböző helyeken is felbukkant.

Szováta-fürdő. Kelemen Ádám kiadása.

Mivel képes levelezőlapot szinte kizárólag postai úton juttathattak el szeretteiknek, ismerőseiknek a Szovátára látogatók, ezért a postai bélyegző elengedhetetlenül szerepel minden postailag kezelt képeslapon. Általában legalább két bélyegző került a képeslapok hátoldalára, ritkán a képes oldalra, a feladás helyéről, valamint a címzett településről is. Az első világháborút megelőzően kizárólag magyar nyelvűek, a román bélyegzők a cenzúra nyomán 1919-ben jelennek meg először, amikor minden lapra ráütik ugyan a magyar nyelvű, helységet jelölő bélyegzőt, de egy román nyelvű, a tartalom cenzúrázását igazoló bélyegzővel is ellátják. A kerek alakú bélyegzőkön a Szováta, vagy Szovátafürdő szöveg szerepelt, a dátumnál pedig nemcsak az évet, hanem a hónapot, napot is feltüntetik. A bélyegző minden esetben érinti a bélyeget is, annak hitelességét igazolva.

Szováta-fürdő. Garda és Vysoly villák. *Dragoman S. J. Székelyudvarhely.*

A postai forgalom díjszabását a bélyeg jelölte, ellentétben a képes levelezőlap elődjével, a díjgyes levelezőlappal, melyre már előállításakor rányomták a díjszabást. A bélyegeket a helyi postahivatalokban lehetett beszerezni, és a küldési céltól függően tettek egy vagy két darabot rájuk, az árszabásnak megfelelően. Külön érdekessége a képeslapgyűjtésnek hogy együtt jár a bélyeggyűjtéssel, hiszen minden postailag kezelt levelezőlapon megtalálható a lepecsételt bélyeg is. Előfordul olyan is, hogy a nyilvánosságra nem kívánczó szöveget a bélyeg alá írta a feladó, természetesen ehhez az kellett, hogy a címzett ismerje ennek titkát, és óvatosan távolítsa el a bélyeget. A szovátai lapokon az első világháborúig nagyrészt barna és zöld, 5 filléres bélyegeket használtak, melyek a Magyar Királyság feliratot viselték.

Szováta-fürdő. Fekete tó. F. M. K.

Szovátán a képes levelezőlap küldése nagy népszerűségnek örvendett a 20-ik század első felében, ezt mutatja a feladott lapok magas száma is. Az itt nyaraló fürdővendégek szívesen küldték őket, hiszen a századforduló környékén a nyaralás egy család számára 3-4 hétig tartott, és az otthon maradottakkal más kapcsolattartási mód nemigen kínálkozott. Nehéz ugyanakkor leolvasni, hogy ki is volt egy-egy képeslap a feladója név szerint, mivel leggyakrabban az írás során beírják egy üdvözlő formulával, és nem tüntetik fel csak saját keresztneveiket. Következtetni lehet ugyanakkor a megszólításból arra, hogy mely családtag küldte, hiszen például a családtagoknak illő megszólítás minden esetben szerepelt a közlendő szöveg elején. Ritkán az egész nyaraló család tagjainak a saját kezű aláírása is helyet kapott, melyből az itt nyaralók létszámára is következtethetünk. Sokszor a feladó a dátumot is egészen pontosan közölte, ami megkönnyíti a képeslap kiadási idejének a beazonosítását.

Szováta-fürdő. Petry nyaraló. 1914. Zsula Sándor, Szovátafürdő, Torda.

Fgy szépen, kalligrafikusan írt képeslapnál legelőször a címzett, és annak adatai a legszembeütőbbek, feltüntették az illető nevét, lakcímét, de gyakran a rangját is. Előfordul, hogy néha csak a címzett nevét, és a betöltött funkcióját, valamint a település nevét írják rá, hiszen bizonyára mindenki ismerte az illetőt. Gyakori megszólítások voltak az *őnagysága*, *nagyságos*, *szépreményű*, *úrhölgy*, *úrlány* formulák. A szovátai képes levelezőlapok címzettjeit böngészve sok ismert személyiséggel, főúri rangot viselővel, magas tisztséget betöltővel, valamint tudósok neveivel is találkozhatunk, mint például Dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár, aki jelentős geológiai, földrajzi kutatásokat végzett a korabeli Szovátafürdőn. Olyanra is akad példa, hogy a szovátai csendőr, Kereszturi Kálmán 1911-ben saját magának címzett Szovátát ábrázoló lapot, hogy az az itt eltöltött időszakra emlékeztesse őt.

Szováta-fürdő. Sándor János és Pleps villa. Dragoman S. J. Székelyudvarhely.

Hogy hová küldték a képes levelezőlapot Szovátáról, könnyen kideríthető a címzésnek köszönhetően, valamint ebből következtethetünk arra is, honnan kerültek ki Szovátafürdő korábbi vendégei. Földrajzilag nagyobb részt a Magyar Királyság területeit fedték le, és meglepően kevés a mai Erdély területére címzett képes levelezőlap. A legmesszebb eljutott szovátai képeslap Madagaszkárról került vissza, címzése szerint Fianarantsoa városba küldték. A címzett sem volt akárki, hiszen a lap L. Durgeat neves fotográfusnak szólt. Rejtély maradt eddig számunkra, milyen kapcsolatok fűzték Szovátahoz, hiszen az 1911-ben feladott képes levelezőlap a francia nyelven íródott és a korban szokásos üdvözlésen kívül egyéb szöveget nem tartalmaz.

Üdvözet Szovátafürdőről. István-szálló. Adler fényírda Szászváros. 1910.

Szöveget, üzenetet írni a képeslapra legalább olyan fontos volt, mint az ábrázolt képet gondosan kiválasztani, hiszen ezekben a szövegekben pár soros helyzetjelentésként értesítették az otthoniakat hogylétükről az itt nyaralók. A szövegek különösen sok értékes információt hordoznak a helytörténet számára, beszámolnak az akkori nyaralási körülményekről, a fürdő állapotáról, a villák kényelméről, a vendéglők minőségéről, sőt még az árakról is. Leggyakrabban az időjárást, valamint a szobahiányt említik, mint a nyaralást befolyásoló tényezőket, de tudósítanak árvizekről, balesetekről, vagy akár lopásokról is. A szövegek nagyrészt a hátoldalon a kijelölt helyre íródtak, de nem ritka, hogy a képes oldalt is teleírta a feladó. Érdeemes megfigyelni a lapokon a helyesírás változását, nemcsak a feladók által írt szövegeken, hanem a kiadók részéről eredetileg rányomtatott adatokon is.

Patakmajor. Szovátafürdő. 1910. Schuster Emil kiadása. Kolozsvár és Szovátafürdő.

„**H**uzly Louise Ő Nagyságának, 1915. Szovátafürdő, Phleps villa.

Kedves L. Nagysád! Mindketten vettük színes I. lapjait és köszönjük. Ideérkezésünk óta szép időnk volt, fürödtünk egyik sós tóban. Nem a „Medve-tóban” mert ez idén eddigé élvezhetetlen, minthogy a tó tükre legfelül alig 25-30 centiméternyire 21 fokos alig sós víz, azon alul folyton növekvő mértékben a mélység felé emelkedő, valóságos koppasztó sós víz. 2 szobánk van, konyhával és verandával a Medve tóra amelyet az öreg szép tölgyeken át látunk. Itthon főzetünk szobalány és szakácsnéval vonultunk fel. Málna bőviben, eper és gomba is akad. Szóval eléggé jól élünk.”

Üdvözet Szovátafürdőről. Hunyady-szálló. Hönig Bernát kiadása, Szováta.

LEVELEZŐ-LAP

Magyságra
Katalina Felka

Kalocsa

Február 25

A Pöstelemnek szeretném csatolni a
20 kor. ut. Helyesem Pöstelemnek
vagy horgászbotot. mit korábban
a kárpó? a kárpó? a kárpó?
Kárpó kárpó, a kárpó kárpó kárpó
meg minál ismét a kárpó
Kárpó kárpó? a kárpó kárpó
meg minál ismét a kárpó kárpó
Kárpó kárpó? a kárpó kárpó